YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH DAVRIDAGI IJTIMOIY-IQTISODIY O'ZGARISHLAR

Turapov Ibrohim Mirkomil O'g'li
ISFT instituti Iqtisodiyot fakulteti talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.15269237

Annotatsiya. *Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning mohiyati, asosiy tamoyillari va unga o'tishning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy sabablari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, energetika, transport, qishloq xo'jaligi va sanoat kabi asosiy sohalarda yashil iqtisodiyotga o'tishning asosiy yo'nalishlari va bu jarayonning bandlik, ijtimoiy tengsizlik, sog'liqni saqlash kabi ijtimoiy oqibatlari hamda moslashuv strategiyalari o'rganiladi. Bundan tashqari, yashil iqtisodiyotning iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar, investitsiyalar va resurs tejamkorligi kabi yangi imkoniyatlari va rivojlanish istiqbollari tahlil etiladi.*

Аннотация. *В статье рассматривается сущность зеленой экономики, ее основные принципы, а также экологические, экономические и социальные причины перехода к ней. В нем также рассматриваются основные направления перехода к зеленой экономике в таких ключевых секторах, как энергетика, транспорт, сельское хозяйство и промышленность, и социальные последствия этого процесса, такие как занятость, социальное неравенство и здравоохранение, а также стратегии адаптации. Кроме того, анализируются новые возможности и перспективы развития зеленой экономики, такие как экономический рост, инновации, инвестиции и эффективность использования ресурсов.*

Abstract. *This article examines the essence, basic principles of the green economy, and the environmental, economic, and social reasons for the transition to it. It also examines the main directions of the transition to a green economy in key sectors such as energy, transport, agriculture, and industry, and the social consequences of this process, such as employment, social inequality, and health, as well as adaptation strategies. In addition, it analyzes the new opportunities and development prospects of the green economy, such as economic growth, innovation, investment, and resource efficiency.*

Kalit so'zlar: *Yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ijtimoiy o'zgarishlar, iqtisodiy o'zgarishlar, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik toza texnologiyalar, ijtimoiy adolat, iqtisodiy o'sish.*

Ключевые слова:*Зелёная экономика, устойчивое развитие, социальные изменения, экономические изменения, возобновляемая энергия, чистые технологии, социальная справедливость, экономический рост.*

Keywords:*Green economy, sustainable development, social change, economic change, renewable energy, clean technologies, social justice, economic growth.*

Kirish:

Bugungi kunda insoniyat XXI asrning eng muhim chorrahalaridan birida turibdi. Bir tomonda, iqtisodiy o'sish va texnologik taraqqiyot millionlab odamlarning turmush darajasini yaxshilashga xizmat qilgan bo'lsa, ikkinchi tomonda, bu jarayon atrof-muhitga misli ko'rilmagan bosim o'tkazmoqda. Iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlari, tabiiy resurslarning tez sur'atlar bilan

tugashi va ekologik ifloslanishning kuchayishi kelajak avlodlar uchun jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bunday sharoitda "yashil iqtisodiyot"ga o'tish nafaqat ekologik zarurat, balki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashning muhim shartiga aylanmoqda. Ushbu maqola yashil iqtisodiyotga o'tish davrida yuzaga keladigan ijtimoiy va iqtisodiy sohalardagi tub o'zgarishlarni o'rganishga bag'ishlangan.

Asosiy qism:

Yashil iqtisodiyot deganda inson farovonligi va ijtimoiy tenglikni oshirishga qaratilgan, shu bilan birga ekologik xavflarni va ekologik tanqisliklarni sezilarli darajada kamaytiradigan iqtisodiy tizim tushuniladi. Bu shunchaki "yashil" texnologiyalarni qo'llash yoki atrof-muhitga zarar yetkazmaslik emas, balki iqtisodiy faoliyatning barcha jabhalarida barqarorlik tamoyillarini integratsiyalashni nazarda tutadi. Tabiiy resurslarni tejash, qayta ishlash va ulardan oqilona foydalanishni ta'minlash, ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarida chiqindilar hosil bo'lishini minimallashtirish, hosil bo'lgan chiqindilarni qayta ishlash yoki ekologik xavfsiz tarzda utilizatsiya qilish, atrof-muhitning ifloslanishini oldini olish va mavjud ifloslanishni bartaraf etishga qaratilgan texnologiyalar va siyosatlarni qo'llash, iqtisodiy o'sishni ekologik va ijtimoiy ehtiyojlarni hisobga olgan holda amalga oshirish, kelajak avlodlarning ehtiyojlarini xavf ostiga qo'ymaslik., yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga yo'l qo'ymaslik, yangi imkoniyatlardan barcha qatlamlarning foydalanishini ta'minlash kabi vazifalar asosiy hisoblanadi. Yashil iqtisodiyotga o'tishning zarurati esa bir qator ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan belgilanadi. Masalan, iqlim o'zgarishi, ekstremal ob-havo hodisalari, havo va suvning ifloslanishi, o'rmonlarning kesilishi va biologik xilma-xillikning yo'qolishi kabi global ekologik muammolar iqtisodiyotga bevosita ta'sir ko'rsatib, qishloq xo'jaligi, turizm, infratuzilma va sog'liqni saqlash sohalariga zarar yetkazmoqda. Neft, gaz, ko'mir kabi qayta tiklanmaydigan tabiiy resurslarning zaxiralari cheklangan va ularga bo'lgan talabning oshishi narxlarning o'sishiga olib kelmoqda. Bu esa iqtisodiyotning energiya va xomashyo xarajatlarini oshirmoqda. An'anaviy iqtisodiy model ko'pincha boylikning notekis taqsimlanishiga va ijtimoiy adolatsizlikka olib keladi. Yashil iqtisodiyotga o'tish yangi ish o'rinlari yaratish, ekologik toza muhitni ta'minlash va resurslardan adolatli foydalanish orqali ijtimoiy tenglikni mustahkamlashga imkon bersa, qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalari, energiya samaradorligi usullari, chiqindilarni qayta ishlash texnologiyalari va boshqa "yashil" innovatsiyalar iqtisodiy o'sish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi va mavjud muammolarni hal qilishga yordam beradi. Yashil iqtisodiyotga muvaffaqiyatli o'tish bir qator asosiy yo'nalishlarda faol harakat qilishni talab etadi. Quyosh, shamol, gidroenergiya, bioenergiya va geotermal energiya kabi qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, energiya samaradorligini oshirish va issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirish, transport tizimini modernizatsiya qilish va ekologik toza transport vositalarini rivojlantirish: Jamoat transportini rivojlantirish, velosiped va piyoda yurish uchun qulay infratuzilma yaratish, elektr transport vositalarini qo'llab-quvvatlash va logistika tizimini optimallashtirish, hamda qishloq xo'jaligida organik dehqonchilik, suvni tejaydigan sug'orish tizimlari, tuproq unumdorligini saqlash usullari va agroekologik yondashuvlarni qo'llash orqali oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish va ekologik toza ishlab chiqarish jarayonlarini joriy etish, energiya va xomashyo sarfini kamaytirish, chiqindilarni qayta ishlash va "aylanma iqtisodiyot" tamoyillarini qo'llash, ekoparklar, toza suv ta'minoti tizimlari, zamonaviy chiqindi boshqaruv infratuzilmasi, "yashil" binolar qurish va shaharsozlikning barqaror tamoyillarini joriy etish kabi yo’nalishlar shular jumlasidandir.

Yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan, balki iqtisodiy o'sish va rivojlanish uchun ham yangi, istiqbolli yo'llarni ochib beradi. An'anaviy, resurslarga bog'liq iqtisodiyotdan farqli ravishda, yashil iqtisodiyot innovatsiyalar, samaradorlik va yangi texnologiyalarga asoslanadi, bu esa uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu o'tish davri yangi sanoat tarmoqlarining rivojlanishi, investitsiyalarning o'sishi va resurslardan oqilona foydalanish orqali xarajatlarning kamayishi kabi muhim iqtisodiy imkoniyatlarni yaratadi. Yashil iqtisodiyot qayta tiklanuvchi energiya (quyosh, shamol, bioenergiya), elektr transporti, energiya samaradorligi texnologiyalari, chiqindilarni qayta ishlash, organik qishloq xo'jaligi va ekoturizm kabi butunlay yangi va tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan sanoat tarmoqlarining paydo bo'lishiga zamin yaratadi. Bu tarmoqlar nafaqat ichki bozorda yangi ish o'rinlarini yaratadi, balki eksport salohiyatini ham oshiradi. Yashil iqtisodiyotga o'tish ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalarga, "yashil" texnologiyalarni yaratish va joriy etishga kuchli turtki beradi. Bu, o'z navbatida, iqtisodiyotning boshqa sohalarida ham samaradorlikni oshirishga va raqobatbardoshlikni mustahkamlashga yordam beradi. Raqamlashtirish va sun'iy intellekt kabi zamonaviy texnologiyalar "yashil" jarayonlarni optimallashtirish va resurslardan yanada samarali foydalanish imkoniyatlarini yaratadi. Yashil loyihalar, jumladan qayta tiklanuvchi energiya infratuzilmasi, energiya samaradorligi dasturlari, ekologik toza transport va barqaror qishloq xo'jaligi loyihalari davlat va xususiy investorlar uchun jozibador bo'lib qolmoqda. Xalqaro moliyaviy institutlar va "yashil" fondlar ham ushbu sohalarga investitsiyalarni faol ravishda yo'naltirmoqda, bu esa iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qiladi. Yashil iqtisodiyot resurslardan oqilona foydalanish va chiqindilarni kamaytirishga qaratilganligi sababli, korxonalar va uy xo'jaliklari uchun energiya, suv va xomashyo xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirish imkoniyatini yaratadi. Chiqindilarni qayta ishlash va ikkilamchi resurslardan foydalanish "aylanma iqtisodiyot" tamoyillarini shakllantirib, yangi biznes modellari va daromad manbalarini yaratadi.

Yashil iqtisodiyotga o'tish uzoq muddatli istiqbolda barqaror iqtisodiy o'sish va rivojlanish uchun mustahkam zamin yaratadi. Yashil iqtisodiyot ekologik cheklovlarni hisobga olgan holda iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, bu esa kelajak avlodlar uchun resurslarning saqlanib qolishiga va iqtisodiyotning uzoq muddatli barqarorligiga xizmat qiladi. "Yashil" texnologiyalarni o'zlashtirgan va ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqaradigan davlatlar va korxonalar global bozorda sezilarli raqobatbardoshlikka ega bo'ladilar. Bu, ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya va "yashil" texnologiyalar sohasida yaqqol namoyon bo'ladi. Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi yuqori malakali va malakasiz ishchilar uchun yangi ish o'rinlarini yaratadi. Qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi, ekoturizm va organik qishloq xo'jaligi kabi sohalar iqtisodiy faollikning oshishiga va aholi bandligining ta'minlanishiga hissa qo'shadi. Yashil iqtisodiyot qishloq va chekka hududlarda qayta tiklanuvchi energiya loyihalari, ekoturizm va organik qishloq xo'jaligi kabi yangi iqtisodiy faoliyat turlarini rivojlantirish orqali hududiy rivojlanishga va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga yordam beradi. Bu esa markazlashuvni kamaytirish va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutni qisqartirishga xizmat qiladi.

Xulosa:

Yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat ekologik zarurat, balki iqtisodiy o'sish va rivojlanish uchun ham ulkan imkoniyatlar majmuasini taqdim etadi. Davlatning to'g'ri iqtisodiy siyosati, rag'batlantirish mexanizmlari va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashi ushbu imkoniyatlardan to'liq foydalanish va barqaror hamda farovon kelajakka erishish uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. BMTning Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) nashrlari, xususan "Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication" hisoboti.
2. Tim Jacksonning "Prosperity Without Growth"
3. O'zbekiston Respublikasining "Yashil iqtisodiyotga o'tish" strategiyasi (2019-yil). Bu strategiyaning rasmiy matni.
4. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi: https://eco.gov.uz/uz
5. BMT Taraqqiyot Dasturining (UNDP) O'zbekistondagi vakolatxonasi: https://www.undp.org/uzbekistan (Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotga oid loyihalar